

PWYLLGOR	Pwyllgor Craffu- Gofal
DYDDIAD	21ain o Fedi 2017
AELOD CABINET	Cyng Craig ab Iago
TEITL	Adroddiad Digartrefedd

1.0 Cyflwyniad

- 1.1 Mae Digartrefedd yn un o gyfrifoldebau statudol y Cyngor ac mae nifer o ddyletswyddau cyfreithiol y mae'n rhaid i'r Cyngor ymateb iddynt. Mae'r cyfrifoldebau wedi eu hamlinellu yn Deddf Tai (Cymru) 2014 ac mae'n ofynnol i'r Cyngor fod yn asesu anghenion unrhyw berson sydd yn cyflwyno yn ddigartref neu dan fygythiad a ddigartrefedd. Yn ogystal, mae dyletswydd i ddarparu llety i unigolion bregus (mewn blaenoriaeth angen).
- 1.2 Pwrpas yr adroddiad yma yw amlinellu rhai materion sy'n dylanwadu ar gyfeiriad gwasanaethau i bobl ddigartref yng Ngwynedd a dwyn sylw at elfennau sy'n creu pwysau.

2.0 Dyletswyddau Statudol

- 2.1 Daeth Deddf Tai (Cymru) 2014 i rym yn Ebrill 2015. Mae'r Ddeddf newydd hon wedi gosod nifer o gyfrifoldebau statudol ychwanegol ar y Cyngor, gan gynnwys:
- i) Dyletswydd i asesu anghenion lletya a chefnogaeth pawb sy'n ddigartref neu dan fygythiad o ddigartrefedd
  - ii) Dyletswydd i unrhyw un sy'n cael eu bygwth â digartrefedd o fewn 56 diwrnod i helpu atal digartrefedd
  - iii) Dyletswydd i roi cymorth i unrhyw berson digartref i helpu dod o hyd i gartref.
- 2.2 Yn ogystal mae dyletswydd yn parhau i ddarparu llety dros dro i bobl sydd mewn blaenoriaeth angen os nad yw'n bosib ffeindio rhywle arall iddynt fyw.
- 2.3 Nid oes rhaid profi blaenoriaeth angen i gael dyletswydd o dan 2.1(i), (ii) a (iii) uchod, ac o ganlyniad mae fwy o bobl sengl yn cael cymorth lle nad oeddynt yn gymwys o dan yr hen ddeddfwriaeth.

3.0 Effaith y Ddeddf Newydd ar y gwasanaeth

- 3.1 Yn sgil y newidiadau i'r Ddeddfwriaeth ddigartrefedd mae cynnydd sylweddol wedi bod yn y nifer o bobl sydd yn gofyn am gymorth.

Nifer cyfeiriadau i'r Gwasanaeth Digartrefedd	
2014/15	560
2015/16	648
2016/17	722

Mae'r ystadegau uchod yn dangos cynnydd o 28.9% rhwng 2014/15 a 2016/17.

- 3.2 Hefyd mae achosion yn gallu bod yn agored am gyfnod llawer hirach oherwydd bod y dyletswydd i atal digartrefedd yn cychwyn o fewn 56 diwrnod i ddod yn ddigartref, ac wedi hynny, os nad yn gallu atal y digartrefedd, mae'r dyletswydd i ddod o hyd i eiddo arall yn parhau am 56 diwrnod pellach. Mae'r baich achosion yn drymach ar swyddogion oherwydd hyn.
- 3.3 Yn ogystal, mae baich gwaith papur wedi cynyddu oherwydd y gofyn statudol i roi hysbysiad ysgrifenedig i bob ymgeisydd ar ba ddyletswydd sydd yn berthnasol i'w hachos a hefyd hysbysiad pan mae'r dyletswydd hynny yn dod i ben ac yn symud i ddyletswydd newydd.
- 3.4 Mae swyddogion yn treulio mwy o amser yn chwilio am eiddo fforddiadwy yn y sector breifat ac mae hynny profi'n anodd oherwydd nifer o ffactorau megis newidiadau yn y drefn budd-dal lles, graddfeydd rhent uchel, a diffyg llety un llofft.
- 3.5 Er bod y niferoedd sy'n mynd i mewn i lety dros dro wedi lleihau, oherwydd y gwaith atal digartrefedd sydd wedi bod yn llwyddiannus, mae'r rhai sydd wedi mynd i mewn i lety dros dro wedi gorfod aros yna am gyfnodau hirach tra yn disgwyl am eiddo addas parhaol.

4.0 Mesurau

- 4.1 Mae'r Uned Digartrefedd yn gorfod adrodd ar nifer o fesurau i Lywodraeth Cymru yn mesur llwyddiant y gwasanaeth yn erbyn dau fesur lleol . Gwelir dirywiad yn y perfformiad ar y ddau fesur lleol sy'n adlewyrchu'r pwysau sy'n wynebu'r gwasanaeth.
- i) Yr amser mae yn cymryd i gyflawni'r hyn sy'n bwysig i'r cleient-
77.73 diwrnod yn 2016/17 i'w gymharu â 69.08 diwrnod yn 2015/16
  - ii) Cyfnod a dreulir mewn llety dros dro-
104.44 diwrnod yn 2016/17 i'w gymharu â 70.52 yn 2015/16
- 4.2 Serch y dirywiad mae'r gwasanaeth wedi perfformio yn dda o'i gymharu gydag awdurdodau eraill, sydd hefyd yn adrodd cynnydd yn y pwysau gwaith

5.0 Arian Grant Trosiannol

- 5.1 Er mwyn cynorthwyo Awdurdodau Lleol i weithredu'r Ddeddf newydd a chyfarch y dyletswyddau newydd, mae Llywodraeth Cymru wedi rhoi arian grant trosiannol am gyfnod o dair blynedd. Mae'r grant ar gyfer gwaith sydd yn cael ei dargedu at atal digartrefedd.
- 5.2 Mae'r arian ychwanegol wedi galluogi'r gwasanaeth i gyflogi tri swyddog ychwanegol dros-dro a chael cronfa atal digartrefedd. Mae'r gwaith pennaf wedi bod yn ymwneud â chydweithio hefo landlordiaid preifat i annog gosod tai i bobl ar incwm isel ar rent fforddiadwy; talu blaendal er mwyn sicrhau eiddo preifat; rhoi cyngor a chymorth ynglŷn â budd-daliadau lles; darparu gwasanaeth penodol ar gyfer pobl yn gadael carchar; a darparu cefnogaeth tenantiaeth i bobol fregus er mwyn sicrhau fod y denantiaeth yn gynaliadwy.
- 5.3 Bydd y grant trosiannol yn dod i ben **31 Mawrth 2018** ac nid yw Llywodraeth Cymru wedi ymrwymo i unrhyw grantiau pellach ar ôl hynny.
- 5.4 Heb yr arian trosiannol ni fyddai'r gwasanaeth wedi gallu ymdopi a'r newidiadau na chael cymaint o lwyddiannau atal digartrefedd.

6.0 Cyd-destun

- 6.1 Mae Cyngor Gwynedd ers nifer o flynyddoedd yn rhoi pwyslais ar geisio atal digartrefedd gan ein bod yn credu bod yr ymdrechion yn gwella profiad defnyddwyr ac yn arwain at fwy o sefydlogrwydd i ddefnyddwyr a theuluoedd gan fod modd cynnal rhwydweithiau a gweithredu mewn ffordd mwy cost effeithiol. Mae'r Ddeddf Tai yn atgyfnerthu'r angen i ganolbwyntio ar atal digartrefedd. Fodd bynnag mae nifer o ffactorau yn effeithio ar ein gallu i gael canlyniadau positif ar gyfer y grŵp cleientiaid bregus.

6.2 Canfod llety addas ar gyfer pobl digartref

Mae heriau sylweddol o ran canfod eiddo ar gyfer rhai grwpiau penodol, sef pobl sengl a phobl gydag anghenion cymhleth, e.e. pobl hefo problemau iechyd meddwl dwys, pobl yn gadael carchar, pobl hefo problemau cam ddefnyddio alcohol a chyffuriau. Mae nifer cynyddol o bobl hefo anghenion uchel yn cael eu rhyddhau o ysbytai i'r gymuned lle mae adnoddau llety a chefnogaeth wedi diflannu bellach. Yn ogystal mae diffyg cyffredinol mewn eiddo un llofft ac eiddo gyda chefnogaeth yn y Sir.

Cymerir pobl yn gadael carchar fel un enghraifft. Yn 2016/17 roedd Gwynedd yn ail yng Ngogledd Cymru yn y nifer uchaf o bobl yn cael eu cyfeirio o'r carchar (77) ond mae'r nifer o unedau llety a chefnogaeth yn y Sir yn ail isaf.

6.3 Newid yn y Drefn Budd-dal

Mae her sylweddol yn deillio o ddiwygio'r drefn budd-daliadau sydd yn cael effaith ar grwpiau penodol ac yn gosod baich ar y gwasanaeth. Mae nifer uchel o bobl yn derbyn budd-dal tai sydd yn llai na rhent preifat a chymdeithasol gan olygu bod rhaid canfod arian ychwanegol i dalu costau llety sydd yn rhoi pwysau o ran cynaliadwyedd tenantiaethau.

6.3.1 Comisiynwyd adroddiad ymchwil gwmni 'Policy in Practice' gyda chymorth grant Llywodraeth Cymru i geisio rhagamcanu sut fydd pobl Gwynedd yn cael eu heffeithio gan newidiadau yn y drefn budd-dal ac i amlinellu'r heriau at y dyfodol. Mae'r arolwg yn darogan y bydd rhai grwpiau o fewn ein cymdeithas yn wynebu her sylweddol i geisio cwrdd â chostau tai ac y bydd yn arwain at bwysau ychwanegol ar wasanaethau digartrefedd.

6.3.2 Crynodeb o brif ganfyddiadau'r ymchwil

i) Bydd **53.3%** o bobl Gwynedd ar ei cholled wedi trosglwyddo o'r trefniadau budd-dal presennol i dderbyn Credyd Cynhwysol sy'n ganran uwch nac awdurdodau eraill. Nodwyd y bydd llawer o weithwyr tymhorol yn waeth allan o symud yn ôl ar fudd-dal ar derfyn eu cyflogaeth nag oeddynt cyn derbyn gwaith tymhorol.

ii) Bydd **3022** o deuluoedd Gwynedd yn derbyn dros **£5,985,474** y flwyddyn yn **llai** wrth drosglwyddo i Gredyd Cynhwysol. (Bydd Gwynedd yn trosglwyddo i Gredyd Cynhwysol yn llawn yn Ebrill 2018).

iii) Bydd incwm trigolion Gwynedd **£11m** y flwyddyn y llai yn sgil cyflwyno newid budd-dal a bydd y swm yn cynyddu o flwyddyn i flwyddyn.

iv) Bydd **94.5%** o bobl Gwynedd sy'n hawlio budd-dal yn waeth allan. Dim ond **5.45 %** fydd yn aros run fath neu yn well allan yn sgil newid yn y trefniadau.

v) Gan fod llai o gyfleoedd swyddi yng Ngwynedd bydd cyfyngu ar opsiynau i symud oddi ar fudd-dal ac i waith parhaol.

vi) **Treth Lloffydd** - Bydd **1147** o bobl Gwynedd yn cael eu heffeithio gan y dreth lloffydd a byddent ar gyfartaledd yn colli **£13.51** yr wythnos gyda 33% o'r rhain yn deuluoedd gyda phlant. Os bydd unigolion yn methu a chyfrannu byddent yn peryglu ei thenantiaethau a fwy tebygol o ddod ar ofyn gwasanaethau digartrefedd

vii) **Lwfans Tai Lleol** - Mae cyfradd y Lwfans Tai Lleol (sef yr uchafswm a ganiateir at daliadau rhent) mewn rhannu o Wynedd ymhlith yr isaf ym Mhrydain. Os bydd y Lwfans yn cael ei rewi ar y lefel bresennol hyd 2020, sy'n fwiad, yna gall y lwfans fod yn annigonol i gyfarch rhenti eiddo cymdeithasol.

viii) **'Top up' rhent** - Gwelwn fod pobl sy'n rhentu yn breifat ac yn derbyn Lwfans eisoes yn gorfod canfod swm o **£24.34** uwchlaw'r Lwfans Tai er mwyn cwrdd ag ymrwymïadau rhent.

ix) **Cap Budd-dal** - Hyd yma mae nifer o deuluoedd wedi effeithio gan y cap a osodwyd ar lefel budd-daliadau a gall y teuluoedd golli gyfartaledd £60.08 o fudd-dal tai. Bydd y niferoedd tebygol o gynyddu at y dyfodol Mae'r newid yn taro teuluoedd gyda mwy na 2 o blant ac mae nifer o'r teuluoedd yma yn rhieni sengl.

x) **Pobl Ifanc a Phobl dan 35 mewn tenantiaethau Cymdeithasol**

At y dyfodol bydd yn anodd iawn canfod llety fforddiadwy i unigolion dan 35 oed. Bydd unigolion y derbyn uchafswm o £58.11 yr wythnos yng Ngogledd Gwynedd a £56 yn Ne Gwynedd sydd yn llai na'r rhent cymdeithasol isaf sydd tua £71 ar gyfartaledd. Golyga hyn y bydd cymdeithasau tai yn amharod i osod eiddo gan wybod na fydd y denantiaeth yn gynaliadwy. Petai unigolion yn cyflwyno yn ddigartref bydd baich o ganfod llety yn aros gyda'r awdurdod lleol.

6.3.3 Mae'r gwasanaeth wedi gweld cynnydd yn y nifer o bobl sydd yn gofyn am gymorth oherwydd fforddiadwyedd eu tenantiaeth yn dilyn newid budd-dal. Mae effaith Credyd Cynhwysol yn amlwg yn barod i'r bobl sengl sydd wedi trosglwyddo i'r budd-dal yma yn dilyn gwneud cais newydd. Rhagwelir mwy o gyflwyniadau blwyddyn nesaf pan mae credyd cynhwysol yn cael ei ymestyn i bawb.

6.3.4 Mae effaith yr uchafswm budd-dal (cap) yn dangos i deuluoedd hefo nifer o blant hefyd. Mae un enghraifft o deulu hefo pedwar o blant lle mae'r elfen budd-dal tai wedi gostwng i £1.48 yr wythnos ac mae'r rhent yn £90.52 yr wythnos (am eiddo dwy lofft). Rydym wedi cynorthwyo hefo cais am Daliadau Tai Dewisol (TDD) i'r uned budd-dal Tai ac maent wedi caniatáu taliad o £66.78 yr wythnos sydd yn gadael £22.26 yr wythnos i ffeindio tuag at y cost rhent. Yn mis Hydref bydd y TDD yn gostwng i £44.52 yr wythnos. Mae'r eiddo presennol yn rhy fach i'r teulu ac rydym yn ceisio chwilio am eiddo mwy iddynt ond fydd hyn yn golygu bydd y rhent siŵr o fod yn uwch. Mae'r teulu hefo ôl-ddyledion sylweddol yn barod ac yn debygol o ddod yn ddigartref.

7.0 CASGLIAD

7.1 Mae'r adroddiad yn datgan bod y gwasanaeth digartrefedd yn wynebu sawl her drwy newidiadau deddfwriaethol a budd-daliadau yn ogystal i'r pwysau ychwanegol. Hefyd, rhaid ystyried yr effaith posib ar chwyddiant rhent yn Ardal Arfon yn sgil datblygu Wylfa Newydd. Mae'r gwasanaeth eisoes yn adnabod bod y galw wedi cynyddu a'r rhagolwg yw y bydd yn parhau i dyfu. Mae yn hanfodol felly ystyried sut fyddwn yn ymateb er mwyn sicrhau cynaliadwyedd y gwasanaeth a'r gallu i reoli gwariant at y dyfodol.